

**Історія зарубіжних політичних
вчень. Змістовна частина 1
"Політична думка в
Стародавньому світі"**

Цей комплекс є невід'ємною складовою навчальної дисципліни «Історія зарубіжних політичних вчень». Він дає змогу з'ясувати та засвоїти зміст основних етапів історії зарубіжних політичних вчень, простежити досягнення людською думкою сутності політики та закономірностей її розвитку, а також особливостей її ідеологічного обґрунтування та ціннісного арсеналу суспільного буття. Ці положення можуть бути застосовані під час аналізу процесів формування державності й громадянського суспільства в Україні.

Для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Філософський факультет Кафедра політології

Ф. М. Кирилюк

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВЧЕНЬ

ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА I

ПОЛІТИЧНА ДУМКА
В СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

В 4-х ЧАСТИНАХ

(ТРЕТЄ ПЕРЕВИДАННЯ)

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2022

УДК 340.12(075.8)
К 43

*Затверджено кафедрою
політології філософського факультету
Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 1 від 26 серпня 2022 року)*

Рецензенти:

Третяк О.В. — доктор політичних наук професор;

Салтовський О.І. — доктор політичних наук.

Кирилюк Ф. М.

К 43 Історія зарубіжних політичних вчень. Навчально-методичний комплекс в 4-х частинах. Змістовна частина I «Політична думка в Стародавньому світі» / Ф. М. Кирилюк. — Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2022. 314 с.

ISBN 978-611-01-2725-7

Цей комплекс є невід'ємною складовою навчальної дисципліни «Історія зарубіжних політичних вчень». Він дає змогу з'ясувати та засвоїти зміст основних етапів історії зарубіжних політичних вчень, простежити осягнення людською думкою сутності політики та закономірностей її розвитку, а також особливостей її ідеологічного обґрунтування та ціннісного арсеналу суспільного буття. Ці положення можуть бути застосовані під час аналізу процесів формування державності й громадянського суспільства в Україні.

Для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів.

ISBN 978-611-01-2725-7

© Кирилюк Ф. М., 2022.
© Видавництво «Центр учбової літератури», 2022.

ПЕРЕДМОВА

Політологія як наука та навчальна дисципліна виникла досить давно. Це один із найважливіших здобутків людського розуму, без якого неможливе існування суспільства. У сучасному розумінні це науковий орієнтир, за допомогою якого моделюється, прогнозується й організується політичне життя держави та суспільства.

Нині в Україні політична наука – одна з провідних дисциплін у системі гуманітарної освіти. Свідченням цього є відкриття та плідна робота кафедр політології в навчальних закладах. Політологія посіла чільне місце в системі підготовки висококваліфікованих спеціалістів для всіх сфер суспільного життя. Зусиллями науковців створено комплекс навчально-методичної літератури: підручники, посібники, хрестоматії, політологічні словники, програми курсів та спецкурсів, плани семінарських занять. Проводиться підготовка фахівців у галузі політичних наук, у національних університетах та певних наукових установах функціонують спеціалізовані ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій.

Набутий досвід доводить необхідність подальшого вдосконалення форм і методів викладання та вивчення цього курсу. У системі суспільствознавства особливе місце належить історії політології. Відомо, що проблеми політики, держави, права, влади та ін. є об'єктами дослідження та вивчення багатьох гуманітарних наук: політології, юриспруденції, філософії, політекономії, соціології, етики і та ін. Кожній з них, з урахуванням власного предмета та методу і певної системи взаємозв'язків і взаємовпливів, притаманний свій підхід до вивчення цих загальних суспільних явищ. З'ясування політологічних проблем історичного знання про минуле і сучасне людського суспільства, яке виокремлюється в автономну галузь суспільствознавства, потребує специфічного визначення його предмета.

Історія політології – це не різноманітні фрагментарні витяги з промов чи суджень різних мислителів, громадянських і політичних діячів, письменників та ін. про політику, зафіксовані в різні часи і обумовлені певними історичними умовами які не доведені до рівня самостійного теоретичного знання. Історія політології це історія виникнення, розвитку і становлення теоретичного знання, в якому в концентрованому логіко-понятійному виразі перебуває процес пізнання світу політичного життя та його виокремлення в самостійну підсистему людського соціуму.

Отримати більш-менш вичерпні та адекватні реальності знання про певний політичний феномен можна лише тоді, коли пізнаєш шлях його розвитку до моменту становлення як завершеного факту суспільного життя. Політолог, знаючи закономірності розвитку того чи іншого політичного феномену чи явища, здійснивши науковий аналіз реалій, може моделювати і прогнозувати перебіг суспільно-політичних процесів. Тому сьогодні можна вивчати політологію лише як науку в багатоманітній складності всього світу політичного, в його, до певної міри, завершеності кризь призму історичного розвитку і реальної соціальної дійсності, як взаємодії історично сформованих соціальних сил, соціокультурного і політико-культурного досвіду. Під світом політичного ми розуміємо сферу суспільного життя, яка охоплює державно-правову, партійну, виборчу компоненти, що притаманні аспектам політичної системи. Зокрема, вона містить структурні елементи управління, панування і співробітництва, конституювання влади та політичної нерівності, механізмів правління в межах різноманітних державно-політичних систем, відносин людей з інститутами влади, механізмів забезпечення єдності, життєдіяльності й безперебійного функціонування політичної системи, політичної соціалізації, політичної комунікації і засобів масової інформації тощо. За умови глибокого аналізу світу політичного можна чітко визначити в ньому водночас і сферу діяльності, і форму діяльності. Політика загалом пов'язана як із руйнацією, так і з будівництвом, з добром і злом, з миром і насильством тощо. Але стрижневою лінією розвитку світу політичного до наших днів залишається головне – досягнення добробуту для якомога більшої кількості людей. У зв'язку з цим людина визначається як центральний суб'єкт політики

Саме в такому контексті йде мова на сторінках навчально методичного комплексу з «Історії зарубіжних політичнихчень. Він є другим, переробленим і доповненим, виданням підручника «Історія політології». У цьому комплексі увага читачів концентрується на нерозривній єдності політичної теорії і політичної практики в їхньому історичному розвитку. Водночас варто підкреслити кілька узагальнених підходів щодо вивчення політичнихчень взагалі.

По-перше, політична теорія постає як упорядковане дослідження політичних проблем, більшість із яких здобули визнання в галузі філософії і літератури в широкому розумінні. Платон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Г. В. Ф. Гегель, К. Маркс – видатні постаті в

історії західної інтелектуальної традиції взагалі та її політичного аспекту зокрема.

По-друге, у дослідженні історії політичної науки ми маємо насамперед усвідомити одну дуже важливу річ, а саме: головний об'єкт нашого вивчення – це зібрання писаних праць, а не справжні політичні інституції, практичні дії та звичаї. Отже, міркування літературного й логічного аналізу будуть важливими, але це не означає, що будь-який політичний твір можна розглядати поза політичною практикою, якій цей твір присвячено.

По-третє, і політичні інститути, і політичні теорії – складники культури, продовження фізичної сутності людини. Групи людей створюють інститути та звичаї, і їм байдуже, чи є поруч філософ, який осмислив би їх: однак, коли Ж.-Ж. Руссо чи К. Маркс записують свої міркування з певного приводу, ці міркування почасти можуть стати і стають способами, в які суспільства формують свої інститути і звичаї.

По-четверте, політичні інститути й політичні теорії взаємопроникають і зливаються в тому розумінні й тією мірою, що й ті, й ті прагнуть об'єднувати людей, об'єкти й події під певним поняттям спільного добра чи спільного інтересу. Істотною функцією політичної науки в її історичному вимірі є розкриття не лише політичної практики, а й того, що вона означає. Показуючи, що означає або, що має означати практика, політична теорія здатна змінити те, чим ця практика є.

Щодо глибини розуміння сутності політичних процесів узагалі, і Нової доби зокрема, варто привернути увагу до деяких міркувань відомих дослідників політичної думки Д. Г. Себайна і Т. Л. Торсона. Вони підкреслювали, що інститути суспільства, котрі ми називаємо політичними, є утворенням влади й авторитету. Певні інститути вважаються законними органами влади, рішення за уповноваженими ухвалювати суспільство (якби таких інститутів не було в певній місцевості чи в групі людей, то важко було б твердити, що там існує справжнє суспільство чи політична спільнота). Увага груп та індивідів, чийх інтересів та намірів торкатимуться ці інститути, природно, загострюється на актах, які ними ухвалюються. Коли зацікавлені групи чи індивіди роблять кроки до політичних інститутів, то такі дії стають частиною політичного аспекту суспільства або політичної природи, це слушно незалежно від того, чи були ці дії переважно фізичними, вербальними або поєднанням тих і тих. Люди, роблячи кроки до політичних інститутів, поєднують себе і свої інтереси з політичною природою, а отже, принаймні до певної міри, стають її частиною.

Легко помітити, зазначають Д. Т. Себайн і Т. Л. Торсон, спираючись на таке розуміння політичної природи, що політичний діяч є чинником інтеграції. Саме він безпосередньо плете політичну тканину й мережу. Політолог споглядає за політиком та його діями, радить і пропонує йому, що варто робити, а чого робити не слід. Для реалізації зазначених рекомендацій було укладено і написано цей навчально-методичний комплекс. Його структура побудована так, щоб читач зрозумів сутність теоретико методологічної частини певного політичного вчення. З цією метою до кожної теми рекомендуються: 1) ключові поняття, категорії; 2) змістовна частина; 3) структурно-логічні схеми обґрунтування теми; 4) витяги з першоджерел. Для самостійної роботи і самоконтролю наводяться конкретні завдання, які допоможуть опрацювати зазначений обсяг роботи, визначається обов'язкова і додаткова література. Проте перелік питань, які виносяться на іспит чи залік, та теми курсових, контрольних, дипломних і магістерських робіт викладачі історії політичних вчень можуть самостійно формувати у змістовних модулях відповідно до навчального плану свого навчального закладу

Водночас варто виокремити декілька загальних навчально і методичних положень. Історія зарубіжних політичних вчень є базовою нормативною дисципліною для спеціальності «Політологія», що читається в I та II семестрах в обсязі 4 кредитів, у тому числі 210 годин аудиторних занять, з них 70 годин лекцій, 70 годин практичних занять та 70 годин самостійної роботи (I семестр: лекції 36, семінари 36, самостійна робота 36; II семестр: лекції 34, семінари 34, самостійна робота – 34). Закінчується заліком в I семестрі та іспитом в II семестрі.

Метою навчальної дисципліни «Історія зарубіжних політичних вчень», та її завданнями є:

- набуття знань про формування понятійно-категоріального апарату політичної науки, методологічні засади та методи дослідження історії зарубіжних політичних вчень;
- набуття та закріплення знань про природу політичних процесів, політичні інститути, різновиди політичних систем, форм держав в різні історичні епохи в політичних концепціях зарубіжних учених;
- набуття досвіду критичного оцінювання різноманітних теоретичних підходів та концепцій зарубіжних політичних вчень;
- формування у студентів навичок виокремлювати теоретичні й прикладні аспекти політологічного знання, раціонального та ірраціонального в політиці;

- набуття навичок практичного застосування теоретичних знань для аналізу політичних процесів та явищ в Україні та інших державах.

Студент повинен знати:

- об'єкт, предмет, методи та закономірності розвитку історії зарубіжних політичних вчень, чітко оперувати і володіти її понятійно-категоріальним апаратом;

- концепції та теорії класиків зарубіжної політичної думки;
- сутність політичного життя, політичних відносин і процесів, суб'єкти і об'єкт політики на різних етапах світової історії;
- права людини і громадянина, сутність і значення політичних інститутів держави та громадянського суспільства.

Студент повинен уміти:

- визначати теоретичні, духовні, прикладні та інструментальні компоненти політичного знання, їхні роль і функції в підготовці політичних рішень, у забезпеченні особистого внеску до суспільно-політичного життя;

- здійснювати ґрунтовний системний, порівняльний і критичний аналіз концептів, концепцій та теорій класиків зарубіжної політичної думки;

- виокремлювати теоретичні й прикладні аспекти знання про політику, раціональне та ірраціональне в політиці;

- оперувати навичками політичної культури, застосовувати політичні знання у професійній та громадській діяльності.

ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА I.

Тема I.

Теоретико-методологічні засади історії політичних вчень

I. Змістовний план вивчення теми.

1. Предмет історії політичних вчень.
2. Методологічні засади історії політичних вчень.
3. Основи наукової періодизації історії політичних вчень.

II. Методичні рекомендації до вивчення основних питань теми.

1. Предмет історії політичних вчень

Вивчення кожної науки чи навчальної дисципліни розпочинається з визначення об'єкта: сфери природи або суспільного життя, на яку спрямоване наукове пізнання. Проте певна сфера природи, суспільного життя може бути об'єктом дослідження багатьох навчальних дисциплін, які розрізняються за *предметом дослідження*, тобто деяким аспектом об'єкта, що перебуває в центрі вивчення конкретної науки чи навчальної дисципліни.

Історію зарубіжних політичних вчень можна розглядати як цілісну, внутрішньо диференційовану, міждисциплінарну навчальну дисципліну, яка досліджує різні аспекти політики під різними кутами зору. Водночас це визначення окреслює лише *об'єкт історії зарубіжних політичних вчень*, яким постає політична сфера суспільного життя.

Але, як відомо, такі категорії, як «держава», «політика» і «влада», вивчаються багатьма науками, зокрема філософією, соціологією, різними галузями юридичних наук. Яке ж місце посідає «історія зарубіжних політичних вчень» серед гуманітарних наук і навчальних дисциплін загалом? Який предмет її вивчення?

Щоб відповісти на ці запитання, доцільно порівняти її з іншими науками і навчальними дисциплінами про суспільство.

Наприклад, порівнюючи політичну історію та історію зарубіжних політичних вчень, слід з'ясувати, що принципова їх відмінність така: перша йде від вивчення конкретних історичних подій, процесів і фактів до певних теоретичних узагальнень, тоді як друга використовує наявні існуючі теоретичні узагальнення – форми наукового знання про

політику – ідеї, категорії, закономірності, гіпотези, концепції, теорії, парадигми, під час аналізу конкретних історичних явищ і процесів. Звідси історія зарубіжних політичних вчень – це не історія політичних подій, а історія теорії політики.

Аналогічно для повного з'ясування предмета історії зарубіжних політичних вчень варто провести попарне порівняння її з іншими суспільними науками та навчальними дисциплінами: філософією, політичною філософією, соціологією, політичною соціологією, політичною економією, політичною психологією, історією держави і права зарубіжних країн, конституційним правом зарубіжних країн, теорією держави та права.

Здійснивши такий аналіз, можна зробити висновок, що історія зарубіжних політичних вчень – це навчальна дисципліна, що вивчає історію зародження, становлення та розвитку теоретичного знання зарубіжних мислителів про закономірності завоювання, використання та утримання політичної влади, втіленої в політичних системах різних історичних епох на відповідних рівнях пізнання політики.

Повне визначення історії зарубіжних політичних вчень тлумачиться у більшості навчальних підручників і посібників.

На нашу думку це визначення потребує уточнення. Зокрема, з'ясування політологічних проблем історичного знання про минуле і сучасне людського суспільства, яке виокремлюється в автономну галузь суспільних наук, потребує специфічного визначення предмета історії політичних вчень взагалі. Суть його полягає в тому, що історія політичних вчень – це не різноманітні фрагментарні витяги із промов чи суджень різних мислителів, громадських і політичних діячів, письменників і т. ін. про політику, зафіксовані в різні часи і обумовлені певними історичними умовами, які не доведені до рівня самостійного теоретичного знання. ***Історія політичних вчень** – це історія виникнення, розвитку і становлення теоретичного знання, в якому в концентрованому логіко-понятійному виразі перебуває процес пізнання світу політичного життя та його виокремлення в самостійну підсистему людського соціуму.*

Отже, «історія зарубіжних політичних вчень» належить до теоретико-історичних дисциплін, які мають світоглядний характер. З одного боку, цей курс пов'язаний з навчальними дисциплінами історичного циклу (історією, філософією, історією культури, історією держави і права зарубіжних країн, політичною історією), а з іншого – з

навчальними дисциплінами теоретичного циклу, зокрема з теорією держави і права, філософією політики, теорією політики.

Тому необхідно розуміти, що ця дисципліна має два аспекти – історичний і теоретичний, оскільки досліджує особливий **предмет**: *історію виникнення і розвитку теоретичних знань зарубіжних мислителів про політику, політичну систему суспільства.*

Утім, предметом дослідження історії зарубіжних політичних вчень є не всі історичні знання зарубіжних мислителів про політику, політичну систему суспільства, а лише ті, які було теоретично обґрунтовано та концептуально викладено, тобто які пізнавальною глибиною й цінністю перевершують повсякденні форми відображення політичної дійсності, де основою є життєвий досвід, почуття та емоції.

Тому до предмета, який ми вивчаємо, не можна віднести всі без винятку промови політичних діячів, письменників і вчених, оскільки вони не розроблені до рівня самостійних теорій, а є лише поглядами з окремих проблем державності, здійснення політичної влади тощо.

2. Методологічні засади історії політичних вчень

Дослідження предмета будь-якої науки чи навчальної дисципліни здійснюється з використанням певних методів і супроводжується розробленням категорій і виявленням законів чи закономірностей.

Під **методом** (від грец. – спосіб, шлях пізнання) історії зарубіжних політичних вчень слід розуміти *сукупність прийомів і способів, за допомогою яких пізнається предмет її дослідження, надуваються теоретичні і практичні знання з цього предмета.*

Для чіткого з'ясування методів, які використовує історія зарубіжних політичних вчень, слід усю їх багатоманітність звести до загальнонаукових та спеціально-наукових.

До загальнонаукових належать методи дослідження, які використовуються під час вивчення як природничих, так і гуманітарних наук. Це філософські методи, які відображають універсальні принципи мислення.

Методами загальнонаукового характеру є: *аналіз, синтез, ідеалізація, узагальнення, сходження від абстрактного до конкретного, індукція, дедукція.*

Основним загальнонауковим методом і методологічною базою для вивчення предмета історії зарубіжних політичних вчень є **діалектичний метод**, що передбачає *розгляд політичних концепцій у*

взаємозв'язку і розвитку як між собою, так і з явищами суспільного життя.

Провідну роль у цьому методі відіграє **принцип історизму**, для якого характерне розуміння історії як специфічної форми руху від минулого крізь сучасність до майбутнього, розгляд минулого й сучасного як внутрішньо пов'язаних. Окрім того, такий підхід дає змогу об'єктивно проаналізувати кожну політичну концепцію, визначити її місце, час і соціальну цінність у системі знань певного етапу розвитку суспільства, визначити її практичне значення для сьогодення.

Водночас було би помилкою вважати, що теоретичні політичні концепції мали суспільну значущість тільки для своєї епохи. Безперечно, умови, за яких колись виникло те чи інше політичне вчення, давно минули, але багато концептуальних підходів науковців і нині мають велике значення як у поглибленому вивченні категорій «політика», «держава», «громадянське суспільство», так і в практичних заходах, у розбудові української державності. Отже, у розвитку політичної теорії мають місце *спадковість, зв'язок політичних концепцій*.

Тезу про спадковість у розвитку політичних вчень та велике практичне значення теоретичних концепцій, розроблених у минулому, підтверджують зусилля багатьох поколінь учених, які досліджують так звані наскрізні проблеми. Серед них – *теоретичні проблеми співвідношення і взаємозв'язку політики та моралі; людини, громадянського суспільства й держави; утвердження в суспільстві соціальної справедливості тощо*.

Теоретичні концепції варто розглядати в хронологічному порядку, з використанням порівняльного методу. Це дає можливість детально ознайомитися із сутністю конкретних вчень, проаналізувати їхній зміст, порівняти, з'ясувати, якою мірою вони успадковують політичну думку минулих поколінь і скільки в них нового, якою є їхня соціальна цінність за сучасних умов.

Отже, **діалектика** як загальнонауковий метод, розглядаючи кожне явище, зокрема політичне, у розвитку, в конкретній історичній обстановці й у взаємозв'язку з іншими явищами, породжує такі **спеціально-наукові методи**, використовувани в історії зарубіжних політичних вчень, як порівняльний, системний, структурно-функціональний. Також застосовуються соціологічні (наприклад, контент-аналіз) методи тощо. Детально проаналізувати сутність цих методів.

Історія зарубіжних політичних вчень має *категорії* (від грец. – ознака), тобто загальні, фундаментальні поняття, які відображають найістотніші закономірні зв'язки й відносини реальної дійсності та пізнання. Їхня специфіка полягає в тому, що вони розкривають різні аспекти процесу здійснення політичної влади у суспільстві. При цьому категорії історії зарубіжних політичних вчень перебувають у логічному взаємозв'язку й розташовуються у системно-структурній послідовності, базуючись навколо категорії «політична влада»:

- *загальнонаукові категорії* – найзагальніші поняття. Вони є узагальненням усієї суспільно-історичної практики, результатом багатовікової історії пізнання, тому виконують методологічну, гносеологічну, світоглядну та інтегруючу функції, а отже, постають засобом систематизації й упорядкування двох наступних видів. Наприклад: влада, суспільство, свобода, культура, цивілізація, свідомість, ідеологія, право тощо;

- *специфічні категорії* – поняття, які відображають певні хронологічні змістовні межі певного етапу «історії зарубіжних політичних вчень». Наприклад: міське віче, макіавеллізм, тимократія, меритократія, політія, охлократія тощо;

- *спеціальні категорії* найрельєфніше змальовують «тканину» політичного дослідження і допомагають ґрунтовному вивченню історії зарубіжних політичних вчень як науки і навчальної дисципліни. Наприклад: політика, політична влада, громадянське суспільство, політична система, політична ідеологія, політичний процес, політичний інститут, партійна чи виборча система тощо.

Певна сукупність знань про навколишній світ може претендувати на статую науки чи навчальної дисципліни лише тоді, коли відображає не всю багатоманітність відповідних явищ та процесів, а насамперед закони їх виникнення та функціонування.

Закон – це необхідний, істотний, стійкий і повторюваний зв'язок між явищами. *Поняття закону в «історії зарубіжних політичних вчень» означає загальне, стисло сформульоване теоретичне положення, яке визначає сутність політичних явищ та об'єктивний взаємозв'язок між ними. Регулярна повторюваність вияву закону є закономірністю.*

Як приклад можна навести «залізний закон олігархічних тенденцій» *Р. Шхельса*, «закон циркуляції еліт» *В. Парето*, закономірності взаємодії виборчих і партійних систем *М. Дюверже* тощо.

Звичайно, закони суспільного, у тому числі політичного, розвитку не діють із такою очевидністю й необхідністю, як закони природи.

Закономірність або закон, передбачаючи причинно-наслідковий зв'язок, відкидає випадковість або відводить їй другорядну роль. Суспільно-політичні явища характеризуються динамізмом, перебувають під впливом багатьох випадковостей, зокрема суб'єктивного чинника, а тому не можуть визначатися в межах суворо детермінованих причинно-наслідкових зв'язків. Закономірності суспільного розвитку виявляються лише як тенденції, що відображають необхідні та стійкі зв'язки між істотними сторонами явищ і процесів. Можна сперечатися щодо конкретних закономірностей історії зарубіжних політичних вчень чи їх формувань, однак заперечувати їх узагалі означає заперечувати саму можливість цієї навчальної дисципліни.

3. Основи наукової періодизації історії політичних вчень

Будь-яке наукове дослідження доцільно розпочинати зі з'ясування того, як виник в історії досліджуваний предмет, які головні етапи у своєму розвитку пройшов і з погляду цього розвитку розглядати чим цей предмет став тепер. Не є винятком й історія зарубіжних політичних вчень, яка має власну періодизацію, тобто історію зародження, становлення і розвитку.

***Періодизація** – це поділ процесів у розвитку на основні періоди, що якісно відрізняються один від одного відповідно до об'єктивних закономірностей природи та суспільства. У словнику інішомовних слів наводяться такі визначення терміна **період**:*

- проміжок часу протягом якого відбувається певний процес;
- етап суспільного розвитку, що має особливості.

Більш доречно використовувати поняття «етап», адже в дослівному перекладі з французької мови – це перегін, перехід, тоді як «період» з грецької – кружний час, обертання. А в цьому контексті періодизації йдеться саме не про коловорот, а про лінійний суспільний розвиток, який варто диференціювати на певні проміжки часу, котрі якісно відрізняються один від одного залежно від рівня пізнання.

Можна виокремити чотири основні етапи історії зарубіжних політичних вчень.

***Перший етап** – від стародавніх часів до Нового часу.*

Протягом цього історичного етапу політичні знання були органічно вплетені в єдину тканину буденних політичних уявлень, міфологічних, релігійних і філософсько-етичних поглядів.

Отже, історично першим рівнем пізнання політики був релігійно-міфологічний. Близько II-I тис. до н. е. панували уявлення про божественне походження влади. Із середини I тис. до н. е. розпочинається раціоналізація політичних поглядів. Щоправда, вони набувають філософсько-стичної форми. При цьому з'являються перші категорії та визначення, а в подальшому теологічні концепції, що дає змогу говорити про започаткування теоретичного дослідження політики. Внесок у цей перехід зробили такі визначні мислителі, як *Конфуцій, Мо Цзи, Шан Ян, Сократ, Платон, Аристотель, Цицерон, Августин, Аквінат, Марсилій Подуанський.*

Аристотеля вважають батьком – засновником політичної науки, яку він трактує як вищу з усіх наук, оскільки вона навчає людей жити за законами справедливості та права і має на меті спільне благо.

Однак, як ми бачимо з цього визначення, у ньому чітко не розмежовуються політична наука, етика та філософія.

Від релігійно-етичної форми політичну науку звільнив *Нікколо Макіавеллі*, започаткувавши перехід до **другого етапу** історії зарубіжних політичних вчень з *початку Нового Часу до другої половини XIX ст.* Основним змістом цього етапу було утворення її понятійно-категоріального апарату, формування теоретичної моделі громадянського суспільства, що відобразилося в працях *Т.Гоббса, Дж. Локка, Ш.Л.Монтеск'є, Ж.-Ж.Руссо, Г.В.Ф.Гегеля, Б.Констана, А.Токвіля, Є.Бентама, Дж.С.Мілля* та ін.

Третій етап розпочинається з виокремлення в другій половині XIX ст. політичної науки із загальної системи суспільних і гуманітарних наук як самостійної дисципліни з власним предметом дослідження, категоріями та закономірностями і триває її інституціоналізації в 1948 р., коли на Міжнародній конференції з питань політичних наук, що відбулася за ініціативи ЮНЕСКО в Парижі, ухвалено документ, у якому вперше систематизовано елементи предмета політичної науки, які варто з'ясувати й детально проаналізувати. Важливий внесок у цей час у становлення зарубіжної політичної науки зробили такі відомі зарубіжні мислителі, як *К.Маркс, Ф.Енгельс, Р. Міхельс, В.Парето, Г. Моска, М. Вебер, М. Дюверже.*

Четвертий етап – з кінця першої половини XX ст., коли у 1949 р. під егідою ЮНЕСКО утворилася Міжнародна асоціація політичних наук, що об'єднала більшість відповідних національних асоціацій з власними національними політологічними школами, і дотепер.

Це остаточне оформлення політології як науки і навчальної дисципліни, формування її складових і відносно самостійних галузей наукових знань про політику, зокрема *краніології, партології, елітології, електоральної політології*.

Якщо наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. у центрі уваги зарубіжної політичної думки перебувала держава, її інститути і форми, то в 30-50-ті роки центр тяжіння переноситься на емпірично спостережувану політичну поведінку людей, а згодом – і на владні відносини між ними. Розробляється системний і структурно-функціональний аналіз політики.

Отже, знання етапів історії зарубіжних політичних вчень сприяє кращому розумінню як взаємозв'язку минулих і сучасних політичних ідей та теорій, так і осягненню реального змісту сучасних політичних процесів, їхніх закономірностей і тенденцій.

Основні етапи розвитку світової політичної думки

№	Етап	Особливості розвитку політичної думки	Представники
1	Політичні вчення Стародавнього Сходу (Індія, Китай, Єгипет, Вавилон, Ассирія) (II-I тис. до н.е.)	Політичні знання не виокремлюються з єдиного комплексу політичних уявлень, релігійних і філософсько-етичних поглядів. Релігійно-міфологічне тлумачення політики. Уявлення про божественне походження влади й суспільно-політичного устрою як складової частини світового космічного порядку	<i>Хаммурапі, Заратустра, Каутілья, Лао-Цзи, Конфуцій, Шан Ян</i>
2	Політичні вчення Античності (Стародавня Греція, Стародавній Рим) (V-IV ст. до н.е. – III ст.)	Раціоналізація політичних поглядів, формування перших наукових категорій та виникнення перших політичних теорій, що мали переважно філософсько-етичну форму. Розгляд політики як єдиної форми цивілізованого буття людини. Класифікації форм держави, спроби визначення ідеальної форми правління	<i>Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель, Полібій, Лукрецій, Цицерон</i>

№	Етап	Особливості розвитку політичної думки	Представники
3	Політичні вчення середньовіччя (V-XV ст.)	Релігійний світогляд. Затвердження примату церковної влади над владою світською. Розгляд політики як суто людської діяльності, що має дотримуватися християнських канонів	<i>Аврелій, Августин, Фома Аквінський (Аквінат)</i>
4	Політичні вчення епохи Відродження (XV-XVI ст.)	Розвиток ідей гуманізму. Розмежування політики, філософії та етики, заміна середньовічної концепції божественного походження влади обґрунтуванням політики як окремої сфери людської діяльності	<i>Н.Макиавеллі, Ж.Боден, Т.Мор, М.Кампанелла</i>
5	Політичні вчення Нового часу (XVII-XVIII ст.)	Обґрунтування можливості побудови суспільства на принципах свободи, соціальної рівності та поділу влади. Виникнення теорії суспільного договору, згідно з якою держава виникає в результаті раціональної угоди. Формування ліберального радикально-демократичного та авторитарного-державного напрямів розвитку політичної думки	<i>Т.Гоббс, Дж.Локк, Ж.-Ж.Руссо, Ш.Монтеск'є</i>
6	Політичні вчення кінця XVIII-XIX ст.	Обґрунтування принципів правової держави, аналіз цінностей і механізмів функціонування демократії, формування концепції прав людини. Соціологізація політичного знання	<i>А.Токвіль, І.Кант, Г.Гегель, О.Конт, Г.Спенсер, К.Маркс</i>

Наукові школи сучасної західної політології

№	Школа	Основні напрями дослідження	Представники
1	Англо-американська	<ul style="list-style-type: none"> ● Теорія політичної системи; ● теорія політичної культури; ● теорія модернізації; ● елітологія; ● футурологія 	<i>Д.Істон, Г.Алмонд, К.Дойч, Г.Алмонд, С.Верба, Б.Рассел, Г.Антер, С.Хантінгтон, Ф.Різгс, Г.Лассуелл, Р.Даль, С.Лінсет, Ч.Міс, Е.Тоффлер, Ф.Фукуяма</i>

№	Школа	Основні напрями дослідження	Представники
2	Французька	<ul style="list-style-type: none"> ● політичні інститути; ● партологія; ● політичні режими; ● форми держави; ● виборчі системи 	<i>М.Орйу, Л.Дюжі, А.Зигфрйо, Ж.Бюрдо, М.Острогорський, М.Дюверже, М.Фуко, Р.Арон, Ф.Турен, П.Бурдьє</i>
3	Німецька	<ul style="list-style-type: none"> ● політична влада; ● історія політичних вчень; ● правова держава; ● громадянське суспільство; ● політична конфліктологія; ● політичні ідеології 	<i>М.Вебер, К.Шмітт, Г.Хеллер, Е.Френкель, О.Штаммер, М.Хоркхаймер, Г.Маркузе, Х.Арендт, Е.Фромм, Е.Фегелін, Л.Страус, Н.Ліман, Ю.Хабермас, Р.Дарендорф</i>
4	Італійська	<ul style="list-style-type: none"> ● політичні еліти; ● політичне лідерство; ● політична поведінка 	<i>Б.Кроче, А.Граміші, Г.Моска, В.Парето, Р.Міхельс, Дж.Сарторі</i>
5	Іспанська	<ul style="list-style-type: none"> ● конституціоналізм; ● форми держави; 	<i>Ф.Г. де Лос Ріос, А.Пассадо</i>
6	Польська	<ul style="list-style-type: none"> ● демократизація; ● транзитологія 	<i>Є.Вятр, А.Боднар</i>

III. Ключові слова, терміни, поняття і категорії

ОБ'ЄКТ – (пізньо лат. *objectum*– предмет, від лат. *objicio* – кидаю вперед, протиставляю), те, що протистоїть суб'єкту в його предметно-практичній і пізнавальній діяльності.

ПРЕДМЕТ – категорія, яка визначає певну цілісність, виділену із світу об'єктів в процесі людської діяльності і пізнання. Поняття предмет часто вживають у менш строгому значенні, ототожнюючи його з поняттям об'єкта або речі. У відповідності з матеріальною чи ідеальною природою об'єкта, який співвідноситься з даним предметом, останній може бути матеріальним (наприклад, живий організм, електромагнітне поле або Галактика, як предмет пізнання) або ідеальним (математична формула, концептуальний образ, взяті як предмет пізнання).

МЕТОД (від грец. *μεθοδος* – шлях дослідження або пізнання, теорія, вчення), спосіб побудови і обґрунтування системи

Зміст

ПЕРЕДМОВА	3
ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА I	8
Тема I. Теоретико-методологічні засади історії політичних вчень	8
1. Предмет історії політичних вчень	8
2. Методологічні засади історії політичних вчень	10
3. Основи наукової періодизації історії політичних вчень	13
Тема II. Зародження і розвиток політичних ідей у Стародавньому Сході	38
1. Політичні ідеї Стародавнього Єгипту та Месопотамії	38
2. Політичні ідеї Стародавньої Індії	40
3. Політичні вчення Стародавнього Китаю	41
2. Політична думка Стародавньої Індії	85
3. Політична думка Стародавнього Китаю	100
Тема III. Політичні вчення Стародавньої Греції	155
1. Логіко-понятійне обґрунтування політики мислителями античності	155
2. Політичне вчення Платона	157
3. Політичне вчення Аристотеля	159
Тема IV. Політичні вчення стародавнього Риму	231
1. Сутність політичного життя римського суспільства	231
2. Політичне вчення Цицерона	233
3. Політичні ідеї римських стоїків	234
4. Сутність політичних поглядів римських юристів	235

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Федір Михайлович КИРИЛЮК

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВЧЕНЬ

ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА I

ПОЛІТИЧНА ДУМКА
В СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
В 4-х ЧАСТИНАХ
(ТРЕТЄ ПЕРЕВИДАННЯ)

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 28.09.2022 р. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 18,25. Тираж 100 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.

[Перейти на сайт →](#)